

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 35.725.135 Львівського державного
університету внутрішніх справ

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, професора
Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН
на дисертацію **Сергія ЯВОРСЬКОГО** на тему
**«Кримінально-правова характеристика підроблення документів
за кримінальним правом України»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 (D8) «Право»

Проблематика кримінально-правової протидії підробленню документів є надзвичайно актуальною в сучасних умовах розвитку державності України. Її значення істотно зростає в умовах воєнного стану, коли забезпечення внутрішньої безпеки, стабільності управлінських процесів та довіри до офіційного документообігу набуває критично важливого значення. Воєнний стан породжує численні нові ризики у сфері документообігу. Зокрема, йдеться про підроблення документів, пов'язаних із мобілізацією, військовим обліком, довідками про інвалідність або непридатність до служби; використання фальшивих посвідчень волонтерів, журналістів, працівників критичної інфраструктури; фальсифікації гуманітарних накладних, актів приймання-передачі, дозволів на міжнародні перевезення тощо.

По-друге, в умовах збройного конфлікту зростає попит на підроблені офіційні документи для виїзду за кордон, ухилення від військового обов'язку або фальсифікації правових підстав перебування в тій чи іншій локації. Це створює нові криміногенні схеми, що активно використовуються організованими злочинними угрупованнями. Так, до прикладу, у червні 2023 на Волині виявлено угруповання, яке виготовило підроблені свідоцтва про народження для 142 чоловіків з метою їх незаконного виїзду закордон¹. Також трапляються випадки, коли в ході інформаційних спецоперацій з боку країни-агресора використовуються інструменти «документального обману», такі, як виготовлення підроблених рішень органів влади для дискредитації державних інституцій України або введення в обман міжнародної спільноти.

Усі ці обставини свідчать про те, що захист автентичності документів є елементом національної безпеки в умовах гібридної війни, а кримінально-правова кваліфікація підроблення документів має спиратися на оновлений уніфікований теоретичний підхід.

¹https://zaxid.net/dvoh_volinyan_vikrili_na_vigotovlenni_pidroblenih_dokumentiv_dlya_142_uhilyantiv_n1566083?utm_source=chatgpt.com

Таким чином, обрана тематика цілком відповідає сучасним викликам як із точки зору правової науки, так і практики правозастосування, та має безсумнівну державну, соціальну й наукову значущість. Отже, проведена Сергієм ЯВОРСЬКИМ кримінально-правова характеристика підроблення документів за кримінальним правом України є важливим кроком для підвищення ефективності нормативного регулювання та правозастосування; посилення безпеки та забезпечення стійкості демократичного ладу в Україні; сприятиме системному тлумаченню кримінального закону, забезпечуватиме єдність та правильність практики його застосування, а також сприятиме вдосконаленню законодавства України про кримінальну відповідальність.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Новизна наукових положень полягає у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням системи кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробленням документів, в Україні. У результаті проведеного дослідження одержані наукові результати, які містять повну кримінально-правову характеристику посягань, пов'язаних з підробленням документів та спрямовані на удосконалення кримінально-правової охорони документів та документообігу в Україні.

Серед найбільш суттєвих результатів окресленої розвідки, які вирізняються науковою новизною та мають важливе теоретичне і практичне значення, варто виділити, зокрема, такі:

проведений Сергієм ЯВОРСЬКИМ аналіз тексту КК України та доробку, наявного у доктрині кримінального права, привів до висновку про те, що підроблення документів у контексті його дослідження є сукупністю кримінальних правопорушень, спрямованих на появу у об'єктивній дійсності несправжнього документа; таку сукупність становлять кримінальні правопорушення, передбачені ч.1 ст. 158; ч.ч.1 та 2 ст. 158-3; ч.1 ст. 199; ч.1 ст. 200; ч.1 ст. 205-1; ч.ч. 1 та 3 ст. 220-1; ч.1 ст. 220-2; ч.1 ст. 223-1; ч.1 ст. 224; ч.1 ст. 318; ч.1 ст. 319; ч.1 ст. 321-2; ч.ч. 1 та 2 ст. 358; ст. 364-2; ч.1 ст. 366; ч.1 ст. 366-2; ч.1 ст. 376-1; ч.1 ст. 384; ч.1 ст. 400-1 КК України;

автором визначено негативний вплив понятійного плюралізму у визначенні об'єктивних ознак підроблення документа та запропоновано авторське визначення такого діяння: підроблення – це вид (форма) обману, який полягає у повному чи частковому спотворенні змісту документа у результаті якого з'являється документ, що недостовірно відображає реальну дійсність;

запропоноване у дисертації визначення поняття підроблення документа дає можливість довести твердження про те, що підроблення документів може здійснюватись й шляхом бездіяльності.

Також у дисертації отримала свій подальший розвиток низка інших наукових позицій, зокрема, удосконалено:

- визначення документообігу як об'єкта кримінально-правової охорони, під автор пропонує розуміти правовідносини, обов'язковим елементом (предметом або засобом) яких є справжні документи, що виникають між суб'єктами з приводу встановленого порядку їх створення, зберігання, використання та знищення. За такого розуміння, кримінальні правопорушення, які полягають у підробленні документів, посягають на ту частину документообігу, яка виникає з приводу створення справжнього документа;

- положення доктрини кримінального права щодо правил кваліфікації суспільно небезпечних посягань, які полягають у підробленні документів, із урахуванням складнощів, обумовлених тим, що чинний КК передбачає відповідальність за підроблення документів у 19 статтях Особливої частини, які містять 22 самостійних основних склади кримінальних правопорушень і низку кваліфікованих складів.

Набули подальшого розвитку:

- вчення про соціальну обумовленість криміналізації діянь, пов'язаних з підробленням документів, у частині обґрунтування необхідності виокремлення комплексу чинників, які обумовлюють необхідність диференціації кримінальної відповідальності за розглядувані діяння;

- положення доктрини кримінального права щодо визначення змісту суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробленням документів; у дисертації розкрито специфічний зміст інтелектуальних та вольових ознак умислу в цих видах правопорушень.

Зазначені пропозиції дисертанта є належно обґрунтованими та доречними. Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується також відповідністю мети дослідження тим завданням, що поставив перед собою дисертант; якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом наукових джерел; широкою емпіричною базою; відповідністю отриманих результатів темі дослідження; логічно побудованою структурою роботи; а також вмінням автора аргументовано доводити свою позицію та брати участь у науковій дискусії.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на високому науковому рівні. Метою дисертаційного дослідження є кримінально-правова характеристика підроблення документів за кримінальним правом України шляхом комплексного аналізу складів кримінальних правопорушень, які полягають у підробленні документів.

План роботи складено вдало, що сприяє логічно сформованій конструкції роботи та послідовному дослідженню та викладенню усіх аспектів досліджуваної проблематики, а також виконанню усіх завдань, які поставив перед собою дисертант, та досягненню мети дослідження.

Методи дослідження обрано із урахуванням специфіки об'єкта та предмета дослідження та потреби комплексного виконання завдань дисертації. Зокрема, у

роботі використано методи формальної логіки, діалектичний, системно структурний, догматичний та статистичний методи, метод документального аналізу, моделювання та прогнозування, аналіз, синтез, порівняння та узагальнення.

У першому розділі автор присвятив свою увагу загальним засадам дослідження кримінально-правової охорони документів за кримінальним правом України. Зокрема, проаналізував документообіг як об'єкт кримінально-правової охорони та систему кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробленням документів; також охарактеризував соціальну обумовленість криміналізації діянь, пов'язаних з підробленням документів, та обумовленість диференціації кримінальної відповідальності за підроблення.

Другий розділ роботи присвячено юридичному аналізу складів кримінальних правопорушень, пов'язаних із підробленням документів, зокрема, системно проаналізовано їх об'єктивні та суб'єктивні ознаки.

В третьому розділі дисертації автор дослідив проблеми диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з підробленням документів, а також проблеми кримінально-правової кваліфікації підроблення документів.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформовані у дисертаційному дослідженні висновки і рекомендації можуть знайти своє застосування як у галузі наукових досліджень (для подальших теоретичних досліджень проблематики кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення, пов'язані з підробленням документів), так і у правотворчості (при внесенні змін та доповнень до чинного КК України, а також при опрацюванні проєкту КК), у правозастосовній діяльності (для розв'язання уповноваженими органами питань застосування кримінально-правових норм про кримінальні правопорушення, які пов'язані з підробленням документів) та у навчальному процесі (для вивчення навчальних дисциплін кримінально-правового спрямування, а також для підготовки підручників, навчальних посібників і методичних матеріалів)

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Зокрема, автором опубліковано п'ять наукових праць, серед яких три статті у наукових фахових виданнях України та двоє тез доповідей на науково-практичних заходах.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дисертація Сергія ЯВОРСЬКОГО є цікавою, самостійною та оригінальною науковою працею, в результаті здійснення якої сформульовано низку слушних пропозицій щодо вдосконалення розуміння та застосування кримінально-правових норм, що покликані протидіяти підробленню документів; а також щодо внесення змін та доповнень до чинного кримінального закону.

Численні вказані вище позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути під час публічного захисту для вдосконалення аргументації позицій здобувача, а також для врахування їх у подальшій роботі над окресленою проблематикою:

1. В цілому позитивно оцінюючи спробу дисертанта сформулювати авторське визначення поняття «документ», зазначу, що воно потребує уточнення (або ж додаткових аргументів). Так, Сергій ЯВОРСЬКИЙ пропонує вважати, що офіційним документом є «будь-який матеріальний носій інформації, складений з дотриманням визначених законом форм та із передбаченими законом реквізитами», складений альтернативно будь-яким із названих ним суб'єктів, «що містить інформацію, яка а) підтверджує чи посвідчує певні події, явища або факти, які спричинили чи здатні спричинити наслідки правового характеру або б) може бути використана як документи-докази у правозастосовній діяльності». Також у дисертації обґрунтовується віднесення електронних документів, реєстрів та баз даних до офіційних документів, а посягання на них – до посягань на документообіг. Автор при цьому зазначає, що таке віднесення можливе «за умови наявності всіх необхідних ознак цього предмету».

Постає запитання: як електронний документ може бути матеріальним носієм інформації? Адже саме така перша ознака офіційного документа вказується дисертантом у запропонованому ним визначенні. А згідно з ч. 1 ст. 5 ЗУ «Про електронні документи та електронний документообіг» електронним документом визнається документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Тому, на мій погляд, ототожнювати електронні дані з матеріальним носієм, на якому вони зафіксовані – все ж таки не варто.

2. У дисертаційній роботі немає окремих підрозділів, присвячених дослідженню історії розвитку українського кримінального закону в частині протидії підробленню документів, а також – зарубіжного досвіду такої кримінально-правової протидії. Проте, в межах підрозділу 1.3. дисертації, що має назву «Соціальна обумовленість криміналізації діянь, пов'язаних з підробленням документів та диференціації кримінальної відповідальності за підроблення» цілком доречно було б дослідити ці аспекти, адже їх можна віднести до чинників, що свідчать про соціальну обумовленість криміналізації підроблення документів. Проте, дисертант такого аналізу не провів, а лише обмежився цитуванням двох інших авторів з приводу історичних традицій протидії такого роду посяганням, на підставі чого зробив висновок, що «в Україні є всі історичні

передумови збереження кримінальної відповідальності за підроблення документів у чинному та наступному кримінальному законах». Видається, що дисертаційне дослідження було б більш репрезентативним, якби автор провів власне дослідження означених аспектів проблематики та сформував на підставі нього власну аргументацію таких висновків.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Викладені вище зауваження мають, здебільшого, дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційне дослідження Сергія ЯВОРСЬКОГО є самостійною, оригінальною, актуальною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення наукового підґрунтя для системної кримінально-правової характеристики підроблення документів за кримінальним правом України.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичним та практичним значенням отриманих результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

Відповідно, автор дисертації – Сергій ЯВОРСЬКИЙ – за умови успішного захисту заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 (D8) Право.

РЕЦЕНЗЕНТ:

**кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
Львівського державного
університету внутрішніх справ**

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН